

rijksuniversiteit
groningen

Mekka: magischer dan Disneyland?

> Lessenserie

> Docentenhandleiding en werkbladen

Illustratie:
Kim Veenman

rug.nl/scholierenacademie

DOCENTEN-

HANDLEIDING

DEZE LESSENSERIE SAMENGEVAT

- Onderwerpen
- Pelgrimages
 - Hadj
 - Rituelen
 - Antropologisch onderzoek

Kerndomeinen schoolvakken

Dit lespakket sluit aan bij vaardigheden en kennisdomeinen van de schoolvakken Godsdienst/Religie/Levensbeschouwing, Maatschappijleer/-wetenschappen en Aardrijkskunde. Daarnaast komen (antropologische) onderzoeksvaardigheden aan bod.

Godsdienst/Religie/Levensbeschouwing¹

Vakvaardigheden:

- Levensbeschouwelijk zingeven
- Levensbeschouwelijk verhouden
- Levensbeschouwelijke kennis verwerven

Kennisdomeinen:

- Levensbeschouwelijke kernconcepten
- Kennis van belangrijkste religieuze stromingen
- Herkennen en begrijpen van vragen in levensbeschouwelijke stromingen
- Basiskennis van perspectieven van levensbeschouwelijke fenomenen

Maatschappijleer

- Domein E: Pluriforme samenleving

Maatschappijwetenschappen

- Domein B: Vorming
- Domein D: Binding

Aardrijkskunde

- Domein B: Wereld
- Culturele antropologie

¹ Wegens het ontbreken van een centraal curriculum voor het schoolvak Godsdienst/Religie/Levensbeschouwing, is dit overzicht gebaseerd op het Kerncurriculumvoorstel vanuit de beroepsgroep, onder leiding van de Vereniging Docenten Levensbeschouwing en Godsdienst. Dit voorstel heeft als doel om te komen tot een landelijk kerncurriculum voor het vak Godsdienst/Levensbeschouwing. Zie voor meer informatie: Taco Visser e.a., 'Kerncurriculumvoorstel vanuit de beroepsgroep', pag. 5-9, in: *Narthex. Tijdschrift voor levensbeschouwing en educatie*, 2018 nr. 4.

Niveau	Bovenbouw vwo
Aantal lessen	3 lessen van ongeveer 60 minuten, afhankelijk van wensen docent <ul style="list-style-type: none"> • Les 1: Pelgrimages • Les 2: De hadj • Les 3: Rituelen
Beschikbaar materiaal	<ul style="list-style-type: none"> • Gratis te bestellen via scholierenacademie@rug.nl: • Docentenhandleiding • 2 begeleidende video's, zie www.rug.nl/lespakketten • 3 werkbladen • 3 kaartensets: <ul style="list-style-type: none"> ○ 4 gele kaartjes ○ 8 groene kaartjes ○ 16 blauwe kaartjes

COLOFON

Deze lessenserie is ontwikkeld door de Scholierenacademie en de faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap van de Rijksuniversiteit Groningen, en in nauwe samenwerking met prof. dr. Marjo Buitelaar (Rijksuniversiteit Groningen) en videoproducent Last Tuesday. De illustraties zijn gemaakt door Kim Veenman. Voor dit lespakket is dankbaar gebruik gemaakt van de masterscriptie van Lisa de Lang, alumna Religiewetenschappen.¹ Daarnaast gaat onze dank uit naar Fardo Eringa, PhD-student aan de Rijksuniversiteit Groningen.

In dit materiaal is, ter inspiratie, onder meer gebruik gemaakt van de werkvormen 'Levenslijn' en 'Verboden te zeggen' uit *Actief Historisch Denken* (Boxmeer, 2004).

Dit lespakket is gratis aan te vragen en niet bestemd voor commerciële doeleinden.

¹ Lisa de Lang, *'Je probeert een ander mens te zijn'. Een studie naar de beleving van de bedevaart naar Mekka in termen van religiositeit en identiteit onder Nederlandse moslims van Turkse en Marokkaanse komaf* (Groningen 2017). Online te raadplegen op: <http://ggw.studenttheses.ub.rug.nl/285/1/1617-RCG%20%20%20%20Lang%2C%20L.%20de%20%20Ma-scriptie.pdf> (voor het laatst geraadpleegd op 22 mei 2019).

INLEIDING

Een pelgrimage lijkt soms iets uit vervlogen tijden en we hebben allemaal wel een beeld bij de kruistochten uit de Middeleeuwen. Maar ook vandaag de dag gaan mensen op pelgrimstocht. Bekende oorden zijn Santiago de Compostella en Lourdes, beiden zowel in trek bij christenen als niet-christenen. Moslims worden geacht om ten minste eens in hun leven op bedevaart naar Mekka te gaan: de hadj. Dit vormt een van de verplichte zuilen binnen de islam.

'MAGISCHER DAN DISNEYLAND'

Zo omschreef eens een Britse moslim zijn ervaring van de hadj.

Antropoloog prof. dr. Marjo Buitelaar is hoogleraar Hedendaagse Islam aan de faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap van de Rijksuniversiteit Groningen. Zij doet op dit moment onderzoek naar de betekenis van de hadj voor moslims, vooral onder Marokkaanse en Nederlands-Marokkaanse moslims. Wat zijn gezaghebbende 'traditionele' interpretaties van de hadj-rituelen? Hoe vertalen pelgrims die morele lessen naar hun eigen leven en welke spanningen doen zich in hun dagelijkse leven voor tussen ideaal en praktijk? En hoe ziet antropologisch onderzoek naar de hadj eruit? Het onderzoek van Marjo Buitelaar vormt de rode draad voor deze lessenserie.

Een greep uit de vragen die aan bod komen:

- Wat maakt een reis een pelgrimage?
- Wat is een ritueel en waaruit blijkt dat de hadj een ritueel is?
- Hoe doet een antropoloog onderzoek naar de hadj en wat maakt dit wetenschappelijk?
- Hoe stel je de juiste antropologische onderzoeksvragen?

Deze docentenhandleiding biedt een leidraad tijdens de driedelige lessenserie. Per les staat beschreven wat de beginsituatie is, welke materialen je kunt gebruiken, wat de leerdoelen zijn en hoe je de les kunt opbouwen.

Tip!

In het kader van dit lespakket vindt op 6, 13 en 20 november 2019 het scholierensymposium *Magischer dan Disneyland?* plaats op de Rijksuniversiteit Groningen. Samen met jouw leerlingen kun je deelnemen aan een van deze symposia, waarop workshops en interactieve colleges gegeven worden door RUG-wetenschappers en studenten. Zie www.rug.nl/scholieren voor meer informatie over het programma en aanmelding.

LES 1:

PELGRIMAGES

PRAKTISCHE INFORMATIE LES 1

Tijdsduur	Een les van ongeveer 60 minuten.
Beginsituatie	<p>Leerlingen maken op een verrassende manier kennis met antropologisch onderzoek naar moderne pelgrimages. Ook voeren ze zelf een mini-onderzoekje uit.</p> <p>Wat gaan we doen?</p> <ul style="list-style-type: none">• Opdracht: Associatieopdracht pelgrimages• Opdracht: Artikel 'Messias Michael onder vuur'• Opdracht: Levenslijn
Leerdoelen	<ul style="list-style-type: none">• Leerlingen weten wat een pelgrimage is.• Leerlingen kunnen enkele voorbeelden geven van religieuze en niet-religieuze pelgrimages.• Leerlingen weten dat antropologen onderzoek doen naar pelgrims.• Leerlingen kunnen zinnig reflecteren op hun eigen leven en begrijpen waarom de levenslijn een geschikte tool voor antropologen is.
Werkmateriaal	<ul style="list-style-type: none">• Per leerling werkblad 1.
Vorbereiding voor docent	<ul style="list-style-type: none">• Neem de docentenhandleiding door.• Neem de definities <i>pelgrimage</i>, <i>religiewetenschappen</i> en <i>antropologie</i> door.• Beslis welke vragen en opdrachten je wilt gebruiken in je les, en hoe.• Zet alles klaar: leerlingen werken in tweetallen.• Maak voldoende kopietjes van werkblad 1: voor iedere leerling één exemplaar.

DEFINITIES TER ONDERSTEUNING VAN DE DOCENT:

Pelgrimage:

Pelgrimage is een spirituele reis of zoektocht. Een pelgrimage heeft als kenmerken, het:

- Verlaten van (t)huis om op reis te gaan.
- Bezoek van een plaats (= pelgrimsoord) die verbonden is met verhalen over bijzonder betekenisvolle gebeurtenissen en/of voorbeeldige (morele) rolmodellen of heiligen.
- Uitvoeren van bepaalde handelingen op het pelgrimsoord en het benadrukken/bekrachten van bepaalde waarden ter verering van God of andere heilige figuren.

Een pelgrimsoord kenmerkt zich door het feit dat voor pelgrims de aanwezigheid van God of andere 'heilige' persoon gevoeld en ervaren kan worden.

Religiewetenschappen:

Religiewetenschappers kijken naar alle aspecten van religie, hoe religieuze tradities het leven van mensen (mede) vormgeeft en hoe mensen vervolgens zelf religieuze tradities verder ontwikkelen door deze toe te passen en te interpreteren in het kader van hun eigen leefwereld. Er wordt gekeken naar de samenhang tussen religie, cultuur en samenleving. De onderzoekers streven naar objectiviteit, door zich bewust te zijn van eigen normen en waarden en de manier waarop hun eigen achtergrond invloed heeft op hun bevindingen.

Antropologie:

De antropologie bestudeert mensen in relatie tot hun sociaal-culturele (leef)wereld. Een antropoloog van religie onderzoekt hoe religieuze (leef)regels en culturele waarden worden toegepast, aangepast en doorgegeven door aanhangers van een religie en hoe dit samenhangt met de bredere maatschappij en machtsstructuren waar zij deel van uitmaken. Antropologische kennis en inzichten zijn gebaseerd op kleinschalig diepte-onderzoek. Dit zogenaamde 'kwalitatieve' onderzoek is analytisch-beschrijvend van aard en richt zich op hoe mensen in de praktijk samenleven en daar betekenis aan geven. Het uiteindelijke doel is om overeenkomsten en verschillen in de uiteenlopende manieren waarop mensen denken en handelen beter te begrijpen, zodat vreemden minder eigenaardig worden en je leert nadenken over de vanzelfsprekendheid van je eigen manier van denken en doen.

INTRODUCTIE: WAT IS JOUW BEELD VAN EEN PELGRIMAGE?

Deel werkblad 1 uit en leg opdracht 1 uit

OPDRACHT 1

Associatieopdracht pelgrimages (10 minuten)

Laat de leerlingen individueel nadenken over wat zij weten over pelgrimages en welk beeld zij erbij hebben. Stel hen de volgende vraag:

- Welk beeld heb jij van een pelgrimage? Teken jouw beeld van een pelgrimage of zet begrippen/associaties op papier.

Laat de leerlingen vervolgens antwoorden onderling delen.

NABESPREKING (10 MINUTEN)

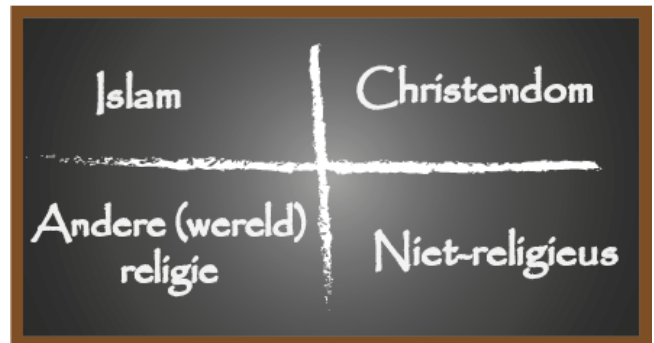
Bespreek de opdracht na

Bespreek met de leerlingen hun beeld van pelgrimages. Schrijf op het bord mee wat de leerlingen zeggen.

Tip!

Schrijf de antwoorden in een 'onzichtbaar' schema op het bord, zonder dat het meteen voor de leerlingen duidelijk is dat je dit schema hanteert. Verdeel de antwoorden in de volgende categorieën (zonder de categorieën op het bord te vermelden):

Mogelijke richtvragen voor de bespreking van de opdracht:

- Wat zijn pelgrimages? Kun je een ander woord bedenken voor pelgrimage?
- Hoe heet iemand die op pelgrimage gaat? En hoe heet de bestemming?
- Welke pelgrimages ken je?
- Zijn pelgrimages iets van vroeger of gebeurt het vandaag de dag nog steeds?
- Bestaan er alleen religieuze pelgrimages of kunnen leerlingen ook voorbeelden bedenken van niet-religieuze pelgrimages?

Tip!

Niet elke vraag hoeft al beantwoord te worden. Je kunt polsen of leerlingen een idee hebben en sommige antwoorden van leerlingen even 'parkeren'.

INLEIDING: 'MICHAELING' ALS MODERNE PELGRIMAGE

Ook vandaag de dag vinden er pelgrimages plaats. Iedereen kent wel de beelden van de islamitische bedevaart naar Mekka, of de christelijke bedevaart naar Lourdes of Santiago de Compostella. Er vinden ook seculiere pelgrimstochten plaats: tochten die niet direct verbonden zijn aan wat wij traditioneel zien als religie (maar die vaak wel spiritueel zijn).

PhD-student (=promovenda) Fardo Eringa doet als antropoloog en religiewetenschapper onderzoek naar het fenomeen 'Michaeling', fans die in de voetstappen treden van Michael Jackson en plekken bezoeken die belangrijk zijn geweest voor hem. Haar onderwerp is omstreden; zo is Michael Jackson in 2019 weer uitgebreid in het nieuws vanwege de documentaire *Leaving Neverland*. Hoe gaat Fardo hier als wetenschapper mee om?

Leg opdracht 2 uit

OPDRACHT 2

Artikel 'Messias Michael onder vuur' (10 minuten)

Leerlingen lezen het (ingekorte) artikel uit de Ukrant – de universiteitskrant van de Rijksuniversiteit Groningen – en beantwoorden vervolgens de vragen.

NABESPREKING (10 MINUTEN)

Bespreek de opdracht na

Bespreek met de leerlingen het artikel en de vragen. Richtvragen voor de bespreking zijn:

- Waar doet Fardo onderzoek naar?
- Hoe noem je iemand die onderzoek doet naar mensen en bevolkingsgroepen?
- Wat is een belangrijk kenmerk van antropologisch onderzoek?
- Wat maakt een reis een pelgrimage?
- Het leven van Michael Jackson is omstreden. Zo wordt hij beschuldigd van kindermisbruik. Waarom vindt Fardo dat zij wel onderzoek naar hem en zijn pelgrims kan doen? En wat vinden de leerlingen?
- Kunnen de leerlingen nu zelf ook andere voorbeelden van niet-religieuze pelgrimages bedenken?

VALLENDE KWARTJES

Het moet de leerlingen duidelijk worden dat:

- Ook vandaag de dag mensen op pelgrimage gaan.
- Er ook moderne pelgrimages bestaan die niet direct gelinkt zijn aan de (grote) wereldreligies.
- Antropologen de mens van dichtbij bestuderen (zoals Fardo de pelgrims op de voet volgt op hun reis).
- Je ook onderzoek kunt doen naar onderwerpen die gevoelig liggen, zolang de wetenschapper maar afstand bewaart en objectief blijft.

Leg opdracht 3 uit

Leerlingen weten nu wat een pelgrimage is en dat er naast religieuze ook niet-religieuze pelgrimstochten worden ondernomen. Het onderzoek van Fardo toont aan dat het belangrijk is om pelgrims van dichtbij te volgen, maar wel als observant. Voor een gedegen analyse is het tegelijkertijd belangrijk dat de antropoloog de pelgrims goed kent en weet wat er in hun levens speelt. Om inzicht te krijgen in de persoonlijke achtergrond en geschiedenis, gebruiken veel antropologen de *Levenslijn* als onderzoeksinstrument. Hier gaan de leerlingen nu ook mee aan de slag: eerst ter zelfreflectie, vervolgens als veldwerkopdracht thuis.

Tip!

Vertel de leerlingen vooraf hoe je de opdracht gaat nabespreken. Of je bijvoorbeeld ook de verdrietige gebeurtenissen van de leerlingen klassikaal wilt bespreken, is afhankelijk van jouw band met de leerlingen, en ook de sfeer en veiligheid in de klas.

OPDRACHT 3

Levenslijn (10 minuten)

- Leerlingen noteren op de grafiek 5 gebeurtenissen waarop ze heel gelukkig waren (op een schaal van +1 tot +5, van jaar 0 tot 18). Denk aan momenten zoals verjaardagen, diploma's en vakanties.
Suggestie: als ze jonger zijn dan 18, welke mooie gebeurtenissen verwachten ze nog in de laatste jaren tot hun 18e?
- Leerlingen noteren vervolgens op de grafiek 5 gebeurtenissen waarop ze heel verdrietig waren (op een schaal van -1 tot -5). Denk aan momenten zoals sterfgevallen en ziekte.
- Wanneer de leerling denkt aan een of meerdere gelukkige of verdrietige gebeurtenissen: zijn er ook speciale plekken waar hij/zij dan aan denkt of wel eens naartoe gaat om aan die gebeurtenissen te denken?

Z.O.Z.

OPDRACHT 3 (VERVOLG)

- Kunnen de leerlingen ook conclusies trekken uit de levenslijn? Waren de gebeurtenissen keerpunten in hun leven en zijn ze aan de hand van deze levenslijn in staat hun leven op te delen in een aantal 'levensfasen'?

NABESPREKING (10 MINUTEN)

Bespreek de opdracht na

De vragen van de opdracht zijn erg persoonlijk. Vraag de leerlingen of iemand inhoudelijk wil reageren op zijn of haar antwoorden. Begin met de gelukkige gebeurtenissen. Bespreek vervolgens de opdracht aan de hand van de controlevraag:

- Begrijpen de leerlingen waarom deze opdracht zo waardevol is voor antropologen?

Tip!

Wijs leerlingen erop dat ze de levenslijn ook kunnen gebruiken als onderzoeksinstrument voor hun eigen PWS-onderzoek.

VALLENDE KWARTJES

Het moet de leerlingen duidelijk worden dat:

- De levenslijn een goed instrument (antropologische tool) is om jezelf en de ander beter te leren kennen.
- Dat het de deur kan openen voor een persoonlijk gesprek.
- Ze misschien zelf ook wel (on)bewust op pelgrimage gaan, vooral als ze bepaalde symbolische handelingen uitvoeren (tijdens de reis en/of op de plek/bestemming).

Bespreek vervolgens de huiswerkopdracht

Leerlingen vragen thuis een familielid of zij ook een levenslijn willen invullen. De leerlingen bespreken vervolgens de opdracht met het familielid door:

- Aan welke gebeurtenissen koestert het familielid gelukkige herinneren, en aan welke juist niet? Hoe komt dat volgens hem/haar?
- Zijn er ook bepaalde plekken waar degene aan denkt of wel eens naartoe gaat in het denken aan/herdenken van bepaalde gebeurtenissen?

Op deze manier voeren leerlingen een eigen antropologisch onderzoeksgesprek.

Tip!

Geef als docent de leerlingen mee dat de uitkomsten van de familieleden niet gedetailleerd worden besproken in de eerstvolgende les, maar dat de opdracht meer in algemene bewoordingen wordt nabesproken. Benadruk bij de leerlingen dat ze vertrouwelijk moeten omgaan met de informatie. Dit nodigt de familieleden uit om open het gesprek aan te gaan, in een veilige sfeer.

WIST JE DAT:

Ook antropologen vertrouwelijk omgaan met de gegevens van de geïnterviewden? Dit doen ze bijvoorbeeld door de gegevens te anonimiseren: ze veranderen namen en andere informatie zodat geïnterviewden niet herkend kunnen worden door anderen.

LES 2: DE HADJ

“En verkondig de
bedevaart aan de mensen.
Zij zullen te voet of op
magere kamelen van
verre tot u komen.”

PRAKTISCHE INFORMATIE LES 2

Tijdsduur Een les van ongeveer 60 minuten

Beginsituatie Leerlingen hebben in les 1 kennisgemaakt met pelgrimages en antropologisch onderzoek. De leerlingen hebben thuis een mini-onderzoekje uitgevoerd met een familielid aan de hand van de levenslijn-opdracht.

Activiteit Leerlingen maken kennis met het onderzoek van Marjo Buitelaar en gaan bezig met categoriseren van antropologische vragen en egodocumenten.

Wat gaan we doen?

- Terugkoppeling antropologisch veldwerk
- Video 1 bekijken
- Filmvragen bespreken
- Opdracht: Antropologische vragen + egodocumenten categoriseren

Leerdoelen

- Leerlingen weten wat de hadj is en waarom moslims op pelgrimage gaan.
- Leerlingen weten hoe antropologen onderzoek doen naar de hadj.
- Leerlingen herkennen goede antropologische vragen en kunnen deze indelen in verschillende categorieën.

Werkmateriaal

- Video 1, beschikbaar via www.rug.nl/lespakketten
- Per leerling werkblad 2
- Per tweetal 3 kaartensets:
 - 4 gele kaartjes
 - 8 groene kaartjes
 - 16 blauwe kaartjes

Vorbereiding
voor docent

- Bekijk video 1.
- Neem de docentenhandleiding door.
- Neem de definities *islam* en *hadj* door.
- Beslis welke vragen en opdrachten je wilt gebruiken in je les.
- Zet alles klaar: leerlingen werken in tweetallen.
- Maak voldoende kopietjes van werkblad 2: voor iedere leerling één exemplaar.
- Zorg dat beamer, geluid en internet werken.

DEFINITIES TER ONDERSTEUNING VAN DE DOCENT:

Islam:

Betekent letterlijk: overgave (aan God: Allah). Binnen de islam gaat het om (uitingen van) het geloof die gebaseerd zijn op Gods wil. Deze wil is overgedragen door de profeet Mohammed en is opgeschreven in de Koran.

Hadj:

De hadj, de bedevaart naar Mekka in de twaalfde maand van de islamitische kalender, is de vijfde van de 'zuilen' of rituele verplichtingen voor moslims. Volgens deze verplichting moeten moslims een keer in hun leven afreizen naar Mekka, mits je over voldoende financiële middelen beschikt, je gezond bent en anderen die van jou afhankelijk zijn niet onbeschermd achterlaat. Tijdens de hadj bezoeken moslims verschillende heilige plekken, waaronder de Ka'ba, het kleine vierkante gebouwtje op de binnenplaats van de Grote Moskee in Mekka, dat gehuld is in een groot zwart kleed.

TERUGKOPPELING VORIGE LES (5 MINUTEN)

Bespreek de huiswerkopdracht

De leerlingen hebben een familielid gevraagd of diegene ook een levenslijn wil invullen.

Vragen ter nabespreking:

- Was het eenvoudig om aan de hand van de levenslijn het gesprek aan te gaan?
- Kwamen er betekenisvolle plekken ter sprake die (nog steeds) bezocht worden?
- Is het gelukt om (samen) het leven in te delen in een aantal periodes?
- Hoe verschilt dit gesprek met een doorsnee gesprek, bijvoorbeeld op verjaardagen?

VALLENDE KWARTJES

Het moet de leerlingen duidelijk worden dat:

- Ze aan de hand van de levenslijn in de huid van de onderzoeker zijn gekropen.
- De levenslijn de deur opent voor een diepgaand gesprek en een goed instrument is om het leven van de ander te analyseren.
- De antropologische onderzoeksmethode (*methodologie*) door de aanpak en analyse verschilt van een gewoon gesprek.

De vorige les ging over pelgrimages. Leerlingen hebben gezien dat ook vandaag de dag mensen op pelgrimstocht gaan, ook naar plekken die niet gelinkt zijn aan de bekende (wereld)religies. Het onderzoek van Fardo Eringa is daar een goed voorbeeld van.

Deze les richten we ons op antropologisch onderzoek naar een bekende religieuze bedevaart: de hadj naar Mekka.

Deel werkblad 2 uit en leg opdracht 1 uit.

OPDRACHT 1

Antropologische vragen categoriseren (10 minuten)

Religiewetenschapper Lisa de Lang heeft onder begeleiding van professor Marjo Buitelaar voor haar masterscriptie antropologisch onderzoek gedaan naar de betekenis van de hadj voor moslims in Nederland. Daarvoor heeft ze een aantal moslims geïnterviewd aan de hand van een heel aantal vragen. Leerlingen krijgen per tweetal een setje blauwe kaartjes uit het onderzoek van Lisa, met daarop de interviewvragen (16 stuks). Vraag de leerlingen om:

1. Deze kaartjes te bestuderen.
2. Vervolgens vier interviewvragen te selecteren die voor het onderzoek van Lisa het meest relevant zullen zijn geweest.

NABESPREKING (5 MINUTEN)

Bespreek opdracht 1 na

- Welke vragen hebben de leerlingen gekozen? En waarom?
- Kun je eigenlijk wel spreken van meer of minder relevante vragen?

Leg opdracht 2 uit

OPDRACHT 2

Filmpje Marjo Buitelaar (10 minuten)

Ook Marjo Buitelaar doet onderzoek naar de hadj, en de betekenis van deze bedevaart voor moslims. Geef als instructie dat de leerlingen het filmpje gaan bekijken en dat ze de antwoorden op het werkblad kunnen schrijven.

Tip: geef de leerlingen nog een paar minuten na afloop van het bekijken van het filmpje, zodat ze in twee- of drietallen de antwoorden kunnen uitwisselen.

Speel video 1 af (± 6 min)

NABESPREKING (5 MINUTEN)

Bespreek opdracht 2 na

Vragen ter nabespreking:

- Waaruit blijkt dat de hadj tegenwoordig niet altijd een hoogtepunt is voor moslims?
- Wat zijn kenmerken van een antropologisch interview en antropologische vragen?
- Wat maakt antropologie wetenschappelijk volgens Marjo?
- Marjo noemt een aantal redenen waarom haar onderzoek voor ons relevant is. Welke zijn dat? Zijn de leerlingen het hiermee eens? Kunnen de leerlingen nog een reden bedenken?

VALLENDE KWARTJES

Het moet de leerlingen duidelijk worden dat:

- Door antropologisch onderzoek naar de hadj vooroordelen worden weggenomen.
- Antropologen op zoek zijn naar de nuance: de betekenis van de hadj verschilt per persoon, afhankelijk van afkomst, achtergrond en leefwereld.
- Deze methodiek van kleinschalig diepte-onderzoek (kwalitatief onderzoek) analytisch-beschrijvend van aard is en verschilt van kwantitatief statistisch onderzoek.

Leg opdracht 3 uit

OPDRACHT 3

Opdracht: Antropologische vragen categoriseren (vervolg) (15 minuten)

Leerlingen pakken opnieuw de interviewvragen (blauwe kaartjes) erbij. Daarnaast krijgen ze per tweetal ook een setje gele en groene kaartjes, met daarop:

- Categorieën waarin je de interviewvragen kunt indelen (gele kaartjes)
- Egodocumenten: opgetekende verhalen uit verschillende interviews met persoonlijke ervaringen van moslims uit het onderzoek van Lisa (groene kaartjes)

Leerlingen hebben nu de volgende setjes kaarten:

- 16 kaartjes met interviewvragen (blauw)
- 4 kaartjes met categorieën (geel)
- 8 egodocumenten (groen)

Het is aan de leerlingen om deze kaartjes te ordenen aan de hand van de onderstaande stappen.

De leerling:

1. Legt de vier gele kaartjes met daarop de verschillende categorieën naast elkaar.
2. Legt nu onder elke categorie vier interviewvragen die horen bij deze categorie.
3. Legt de interviewvragen vervolgens op de juiste volgorde. Welke vraag zou je het eerst stellen? En welke daarna? En waarom?

De leerling:

4. Pakt vervolgens vier interviewvragen die horen bij de categorie *Hadj (eigen ervaringen)* en leg deze interviewvragen naast elkaar.
5. Bestudeert de acht egodocumenten. Bij welke antropologische vraag past welk antwoord (=egodocument) het beste? De leerling legt de egodocumenten onder de juiste vragen.

Verdiepingsvraag:

Stel, de leerling is antropoloog, en heeft de interviews gedaan en vervolgens alle gesprekken uitgetypt. Welke vervolgstap moet de antropoloog nu doen in het onderzoek?

NABESPREKING (10 MINUTEN)

Bespreek opdracht 3 na

Vragen ter nabespreking:

- Hoe hebben de leerlingen de vragen geordend? Bespreek ook de volgorde met ze. Waarom hebben ze juist voor deze volgorde gekozen?
- In de vorige opdracht moesten leerlingen de vier meest relevantste vragen selecteren. Kun je bij antropologisch onderzoek eigenlijk wel spreken van meer en minder relevante vragen?
- Aan welke interviewvragen hebben de leerlingen de egodocumenten gekoppeld?
- Wat viel de leerlingen op bij het bestuderen van de egodocumenten, bijvoorbeeld met het oog op diepgang, inhoud en kwaliteit van de verhalen?
- Wat moet de antropoloog vervolgens doen met alle uitgewerkte gesprekken? Met andere woorden: waarin onderscheidt een onderzoeker zich van een gewone gesprekspartner?

VALLENDE KWARTJES

Het moet de leerlingen duidelijk worden dat:

- De opbouw en opzet van het interview goed moet worden voorbereid, en dat hier een methodiek achter schuilgaat.
- Het stellen van de juiste vragen de kwaliteit en opbrengst van het interview ten goede komt.
- Het werk van de antropoloog niet stopt bij het uitwerken van de gesprekken maar dat de onderzoeker deze gegevens vervolgens verder analyseert om – afhankelijk van de onderzoeksvraag – de juiste conclusies te trekken voor het onderzoek.

Tip!

Op het RUG-scholierensymposium *Magischer dan Disneyland?* gaat er een workshop over het antropologisch interview, waarin vragen worden besproken als:

- Hoe bereid je een interview voor?
- Waar moet je op letten tijdens het interview?
- Hoe kun je deze methode gebruiken in je eigen onderzoek, bijvoorbeeld voor het schrijven van je profielwerkstuk?

Zie www.rug.nl/scholieren voor meer informatie over het programma en aanmelding.

LES 3: RITUELEN

PRAKTISCHE INFORMATIE LES 3

Tijdsduur	Een les van ongeveer 60 minuten
Beginsituatie	Leerlingen hebben in les 2 kennisgemaakt met het onderzoek van Marjo Buitelaar en de hadj. De leerlingen hebben antropologische vragen gecategoriseerd en deze gekoppeld aan egodocumenten.
Activiteit	<p>Leerlingen zoomen verder in op de hadj en bestuderen dit verschijnsel als ritueel. Ook denken leerlingen na over eigen rituelen.</p> <p>Wat gaan we doen?</p> <ul style="list-style-type: none">• Video 2 bekijken• Opdracht: Hadj als ritueel• Opdracht: Eigen rituelen
Leerdoelen	<ul style="list-style-type: none">• De leerling weet wat kenmerken van een ritueel zijn.• De leerling weet dat de hadj een van de vijf verplichte rituelen is voor moslims (uitzonderingsgevallen daargelaten).• De leerling kan verschillende stappen van het hadj-ritueel onderscheiden.• De leerling kan eigen rituelen benoemen en beargumenteren waarom het rituelen zijn.
Werkmateriaal	<ul style="list-style-type: none">• Video 2, beschikbaar via www.rug.nl/lespakketten• Werkblad 3
Vorbereiding voor docent	<ul style="list-style-type: none">• Bekijk video 2.• Neem de docentenhandleiding door.• Neem de definitie <i>ritueel</i> door.• Beslis welke vragen en opdrachten je wilt gebruiken in je les.• Zet alles klaar: leerlingen werken in tweetallen.• Maak voldoende kopietjes van werkblad 3: voor iedere leerling één exemplaar.• Zorg dat beamer, geluid en internet werken.

DEFINITIE TER ONDERSTEUNING VAN DE DOCENT:

Ritueel:

Een ritueel kun je omschrijven als een reeks symbolische gedragingen/handelingen die in bepaalde situaties als noodzakelijk en betekenisvol wordt gezien. De verschillende stappen van een ritueel verlopen volgens een vaste volgorde. Religieuze rituelen verwijzen vaak naar goddelijke wezens of voorouders die de deelnemer vereert.

INTRODUCTIE: GEWOONTE OF BIJGELOOF? (10 MINUTEN)

Vraag de leerlingen wie er op een sport zit en wie daarbij bepaalde gewoontes/handelingen verricht tijdens een wedstrijd of training. Vraag vervolgens door naar de reden: is het bijvoorbeeld uit bijgeloof? Of is het puur een gewoonte?

Kijk vervolgens met de leerlingen naar een filmpje over tennisser Rafael Nadal. Hij houdt er nogal wat gewoontes op na: zowel voor, tijdens en na een tenniswedstrijd.

Speel video 2 af (± 1 min)

NABESPREKING

Wat roept dit filmpje bij de leerlingen op? Is het herkenbaar? Wie kent er nog meer bekende sporters die dit doen?

Deze les zoomen we in op kenmerken van een ritueel, kijken we naar de hadj als ritueel en onderzoeken de leerlingen of ze misschien zelf ook rituelen hebben.

Deel werkblad 3 uit en leg opdracht 1 en 2 uit.

OPDRACHT 1 EN 2

De hadj als ritueel (20 minuten)

De hadj is een religieus ritueel en is de vijfde rituele verplichting voor moslims. Bij de opdracht zoomen de leerlingen in op de hadj als ritueel. Vraag de leerlingen om:

1. De inleiding van werkblad 3 te lezen.
2. In tweetallen opdracht 1 en 2 te maken.

NABESPREKING (5 MINUTEN)

Bespreek opdracht 1 en 2 na

De docent bespreekt met de leerlingen de kenmerken van rituelen en de verschillende categorieën rituelen.

Vragen ter nabespreking:

- Wat zijn kenmerken van een ritueel?
- Welke verschillende categorieën rituelen zijn er te onderscheiden?

- Waarom kan de hadj worden gezien als ritueel?
- Welke mini-rituelen van de hadj zie je afgebeeld op de foto's?
- Is een ritueel altijd religieus?

Leg opdracht 3 uit

OPDRACHT 3

Eigen rituelen (10 minuten)

De leerling:

1. Neemt de 5 categorieën van rituelen nog eens goed door en kiest hier vervolgens 3 van uit.
2. Vult vervolgens de 3 kaartjes op het werkblad in, met daarop per categorie een omschrijving van een eigen ritueel.
3. Onderbouwt het voorbeeld telkens met drie kenmerken van een ritueel.

NABESPREKING (15 MINUTEN)

Bespreek opdracht 3 na

De docent bespreekt met de leerlingen de eigen rituelen. Dit kan aan de hand van een variant op de werkvorm 'Verboden te zeggen'. Laat leerlingen hun ritueel klassikaal toelichten, zonder de categorie van het ritueel te benoemen. Aan de hand van de omschrijving en de kenmerken moeten de klasgenoten raden om welke van de 5 categorieën het gaat.

Tip!

Laat de overige leerlingen hun antwoord op papier opschrijven, ergens op het werkblad. Na afloop van elke toelichting kan de docent klasikaal polsen om welke categorie de klasgenoten denken dat het gaat.

Bespreek vervolgens met de leerlingen wat het ritueel voor hen betekent. Vragen ter nabespreking:

- Waarom doen de leerlingen aan deze rituelen?
- Doen ze hier bewust of onbewust aan?
- Zijn rituelen belangrijk voor de leerlingen en waarom?
- Zijn er ook rituelen waar ze zonder zouden kunnen?

VALLENDE KWARTJES

Het moet de leerlingen duidelijk worden dat:

- Er verschillende soorten rituelen bestaan.
- Op meerdere manieren betekenis wordt gegeven aan rituelen, en dat dit vaak per persoon verschilt.
- Er zowel religieuze als ook niet-religieuze rituelen bestaan.

Tip!

Op 20 november 2019 geeft dr. Brenda Bartelink op het scholierensymposium *Magischer dan Disneyland?* een interactief college over rituelen! Zie www.rug.nl/scholieren voor meer informatie over het programma en aanmelding.

VERDIEPING:

**MEER WETEN OVER MARJO, HAAR
NWO-PROJECT, ANTROPOLOGIE
EN DE HADJ?**

MARJO BUITELAAR

Antropoloog prof. dr. Marjo Buitelaar is hoogleraar Hedendaagse Islam aan de faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap van de Rijksuniversiteit Groningen. Na haar studie Culturele Antropologie aan de Radboud Universiteit Nijmegen promoveerde zij op haar onderzoek naar hoe Marokkanen de Ramadan beleven, getiteld: *Fasting and Feasting in Morocco: an Ethnographic Study of the Month of Ramadan*. Zij woonde twee jaar in Marokko en is sinds 1991 werkzaam aan de Rijksuniversiteit Groningen, waar zij sinds 2016 de leerstoel Hedendaagse Islam bekleedt. Thema's in haar onderzoek – veelal etnografisch veldwerk – en onderwijs zijn islam en het dagelijks leven, identiteitsvorming en migratie.

Bij uitgeverij Bulaaq verschenen drie Nederlandstalige boeken van haar hand: *Vasten en Feesten in Marokko*; *De Hammam tussen Hemel en Hel* (samen met Geert Jan van Gelder); en *Van huis uit Marokkaans. Over verweven loyaliteiten van hoogopgeleide migrantendochters*. Haar meest recente boeken zijn: *Religious Voices in Self-Narratives* (De Gruyter, 2013, co-redacteur Hetty Zock); *Haji, Global Interactions through Pilgrimage* (Sidestone Press, 2015, co-redacteur Luitgard Mols) en *Activisme, Feminisme en Islam* (Amsterdam University Press, 2018, diverse co-redacteurs).

NWO-PROJECT

Momenteel is Marjo Buitelaar programmaleider van het door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) gesubsidieerde onderzoeksproject '*More Magical than Disneyland: Modern Articulations of Pilgrimage to Mecca*'. Tijdens dit project onderzoekt het team van wetenschappers hoe moslims vertellen over hun ervaringen met moderne islamitische pelgrimage naar Mekka en hoe deze bedevaart bijdraagt aan hun identiteitsvorming. Hiervoor worden historische reisverslagen bestudeerd van moslims die naar Mekka zijn gegaan tussen 1850 en 1945, toen belangrijke islamitische intellectuelen belangrijke teksten herinterpreteerden om de islam en de moderne Westerse wereld en gedachten te verenigen. Ook verricht het team antropologisch en etnografisch onderzoek naar moderne hadj-verhalen van Marokkaanse en Nederlands-Marokkaanse pelgrims die naar Mekka zijn geweest.

Van moslims die de bedevaart hebben volbracht, wordt verwacht dat zij na terugkeer een voorbeeldig moreel leven leiden. Vragen die Marjo stelt aan de gegevens die worden verzameld in

het project zijn: hoe vertalen pelgrims die morele lessen van de hadj naar hun eigen leven? Welke spanningen doen zich in hun dagelijkse leven voor tussen ideaal en praktijk? En welke rol speelt de sociale, culturele en economische achtergrond hierin?

MEER WETEN OVER ANTROPOLOGIE EN DE HADJ?

Marjo's Nederlandstalige leestips:

Inleiding in de antropologie:

- Peter Kloos, *Culturele Antropologie. Een inleiding* (Assen 1995, zesde herziene druk).
- John Monaghan & Peter Just (red.), *Sociale en Culturele Antropologie. Elementaire Deeltjes 18* (Amsterdam 2014).
- Thijl Sunier (red.), *Antropologie in een zee van verhalen* (Amsterdam 2009).

Hadj door de antropologische bril:

- Marjo Buitelaar, 'Mekka: fantastischer dan Disneyland' in: Joas Wagemakers & Martijn de Koning (red.), *Islam in Verandering. Vroomheid en vertier onder moslims binnen en buiten Nederland*. Pag. 107-115 (Almere 2015).
- Themanummer 'Pelgrimage', *ZemZem. Tijdschrift over het Midden-Oosten, Noord-Afrika en Islam*. Nummer 1 jaargang 2018 (met daarin verschillende toegankelijke artikelen van wetenschappers uit het onderzoeksteam van Marjo).

Reisverslagen over de hadj:

- Abdellah Hammoudi, *Een pelgrim in Mekka* (Amsterdam 2005).
- Rayda Jacobs, *Mekka dagboek* (Amsterdam 2007).
- Ilija Trojanow, *Pelgrimstocht naar Mekka* (Breda 2008).

Tip!

Breng (met je klas) een bezoek aan het Tropenmuseum in Amsterdam, waar t/m 12 januari 2020 de tentoonstelling *Verlangen naar Mekka* te bewonderen is.

WERKBLADEN

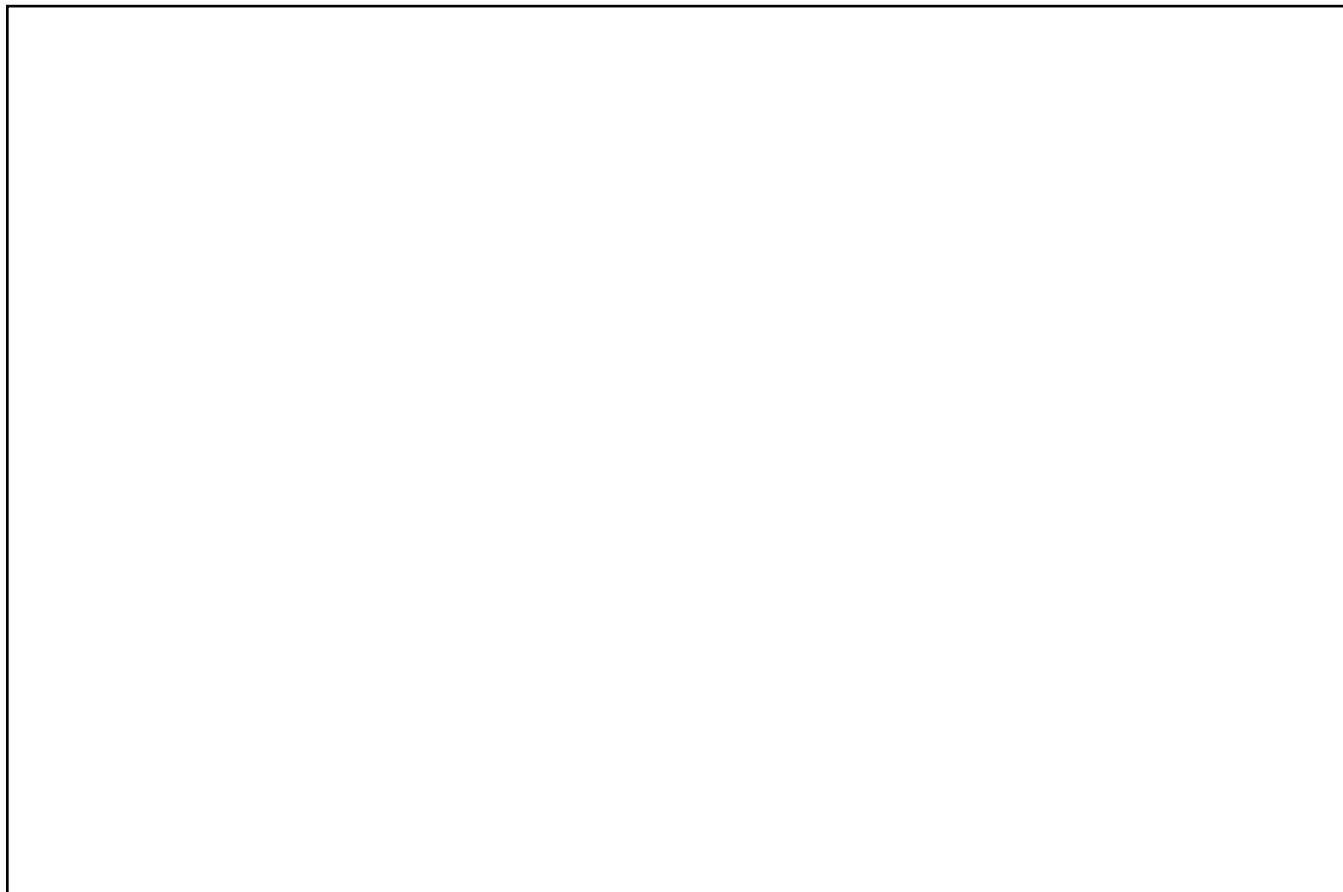
WERKBLAD 1

OPDRACHT 1

Welk beeld heb jij van een pelgrimage? Zet dit op papier. Je kunt kiezen uit:

- Een tekening
- Een woordweb met in het midden het begrip *pelgrimage* of *bedevaart*

Wissel na 6 minuten je antwoord uit met je buurman/buurvrouw.

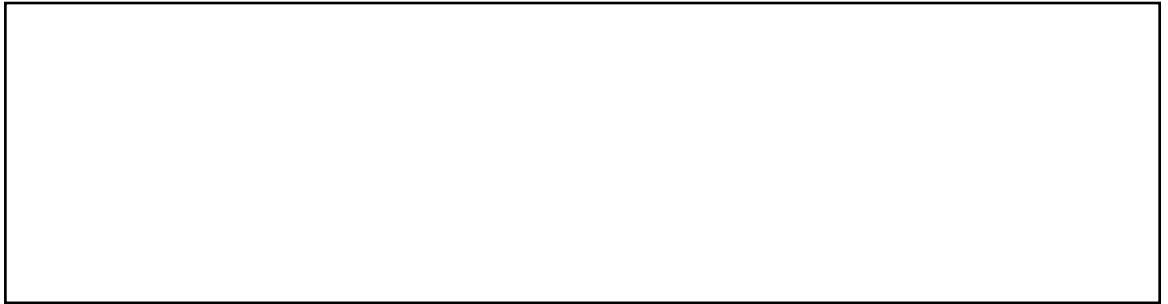

OPDRACHT 2

1. Lees op de volgende pagina het artikel uit de Ukrant (universiteitskrant van de Rijksuniversiteit Groningen) over het onderzoek van religiewetenschapper Fardo Eringa naar het fenomeen 'Michaeling'
2. Beantwoord de volgende vragen:
 - a. Fardo volgt Michael Jackson-pelgrims op de voet tijdens hun pelgrimstochten. Hoe noem je de wetenschap waarin je mensen en bevolkingsgroepen onderzoekt?

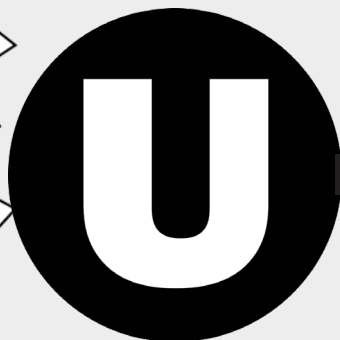

- b. Over haar onderzoek zegt Fardo: 'ik ben beschouwer, ik observeer'. Wat bedoelt ze hiermee?

- c. Wat zegt 'ik ben beschouwer, ik observeer' over de objectiviteit van haar onderzoek?

23 april 2019

Messias Michael onder vuur

Door Leaving Neverland is Michael Jackson voor velen definitief van zijn voetstuk gevallen. Voor Fardo Eringa kwam de documentaire extra hard aan. Want wat doet dit met haar onderzoek naar 'Michaeling'?

Door: René Hoogschagen

Eringa onderzoekt de fans van Michael Jackson die door het vuur gaan voor hun idool, die zijn levensvisie gebruiken als een soort religie en op pelgrimstocht gaan naar Neverland Ranch, of andere plekken die belangrijk zijn voor hun 'messias'.

Die pelgrimages, door Eringa 'Michaeling' genoemd, was het onderwerp van haar masterscriptie bij de faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap. Daarna startte ze een promotieonderzoek naar het fenomeen en vertrok ze, met dank aan een Cultuurfondsbeurs en een prestigieuze Fulbrightbeurs, als visiting scholar naar Rice University in Houston, Texas.

Pelgrimage

In Texas bereidt ze zich voor op de volgende pelgrimage vanaf Neverland Ranch, waar Jackson woonde, naar Los Angeles en Las Vegas. Het is de herhaling van de tocht die fans maakten toen Jackson overleed, nu tien jaar geleden.

Jacksonfans reageren woedend op de beschuldigingen. Ze protesteerden bij de première van de documentaire, klaagden bij de zender HBO, wijzen naar onjuistheden en tegenstrijdigheden, en stellen dat de geportretteerden in de documentaire op geld en wraak uit zijn en ze maken hun eigen tegen-documentaires. Sommigen stuurden zelfs doodsbedreigingen naar de regisseur en de twee mannen in de docu.

Gigantisch

'Het is gigantisch', zegt Eringa over de nasleep. 'Dit heeft zo'n invloed. Iedereen heeft het erover. Zijn muziek wordt niet meer gedraaid in winkels, het standbeeld in Best is weggehaald. Dat raakt de fans ontzettend. Het raakt hun identiteit als fan. Het is heel ingrijpend.'

Maar hoe erg ook voor de fans en hoe dubbel voor haarzelf, voor haar onderzoek is het interessant. 'Om te vragen: hoe beïnvloedt dit jullie, hoe beïnvloedt het jullie interpretatie van Michael Jackson?'

En dan gaat het niet om de beschuldigingen in *Leaving Neverland*, want die zijn niet nieuw. In 2005 waren er ook al twee zaken van seksueel misbruik en er is nog niets voor de rechter bewezen. Voor de fans zijn die gewoon de zoveelste aanval op hun held.

Wankelen

Het gaat ook niet over mensen die zich van Michael afkeren. Dat zullen de fans in haar onderzoek namelijk niet zomaar doen, vertelt ze. 'Ze geloven niet in de waarheid van de documentaire.' Sterker: de meesten kijken er niet eens naar. De documentaire geloven is een no-go voor de echte fan. En dat is eigenlijk niet zo gek. 'Als iets zo fundamenteel is voor je wereldbeeld, dan heeft het veel impact als je de documentaire gelooft. Dat zegt iets over de basis van je normen en waarden. Dat zet alles aan het wankelen.'

Het gaat erom hoe de mensen om de fans heen reageren. Mensen die de documentaire wel zien en die boos op hen worden: hoe kun je nu geloven in een man die dit soort dingen doet? 'Ze voelen zich verplicht om Michael Jackson te verdedigen', zegt Eringa. En dat is handig als je wilt weten waarom ze zo verslingerd zijn aan die man en zijn boodschap. 'Het legt bloot wat voor de fans zo heilig is.'

'Ze willen Michael Jackson naleven', legt ze uit. 'Niet nadóen', zegt ze er snel bij. 'Ze willen de waarden die ze aan hem koppelen zelf in hun eigen leven naleven: liefde, rekening houden met elkaar, goed zijn voor de natuur.'

De onderzoekster wil geen kant kiezen. 'Ik ben de beschouwer, ik observeer. De fans hopen dat mijn onderzoek een belangrijk aandeel gaat leveren in het herstel van het imago van Michael Jackson.' Maar dát gaat niet gebeuren, zegt ze. Want daarvoor is ze te veel een observator voor. 'Ik wil laten zien wat zijn impact is op deze mensen.'

Neverland

De volgende pelgrimage begint een week voor 25 juni, de tienjarige sterfdag van Jackson, voor de poorten van Neverland Ranch, vervolgens gaan de pelgrims naar Los Angeles, om onder andere zijn graf en zijn ster op de Walk of Fame te bezoeken, en de tocht eindigt voor de meeste fans bij een Michael Jacksonshow in Las Vegas. Niet te voet overigens, iedereen gaat met de auto.

Zijn muziek zal veel klinken tijdens de reis. Kan Eringa er nog naar luisteren? 'Het heeft de glans er wel af gehaald', erkent ze. 'Maar ik blijf erbij: ik weet niet goed wat ik ervan moet denken.'

Bron: www.ukrant.nl/magazine/messias-michael-onder-vuur/ (geraadpleegd op 22-05-2019).

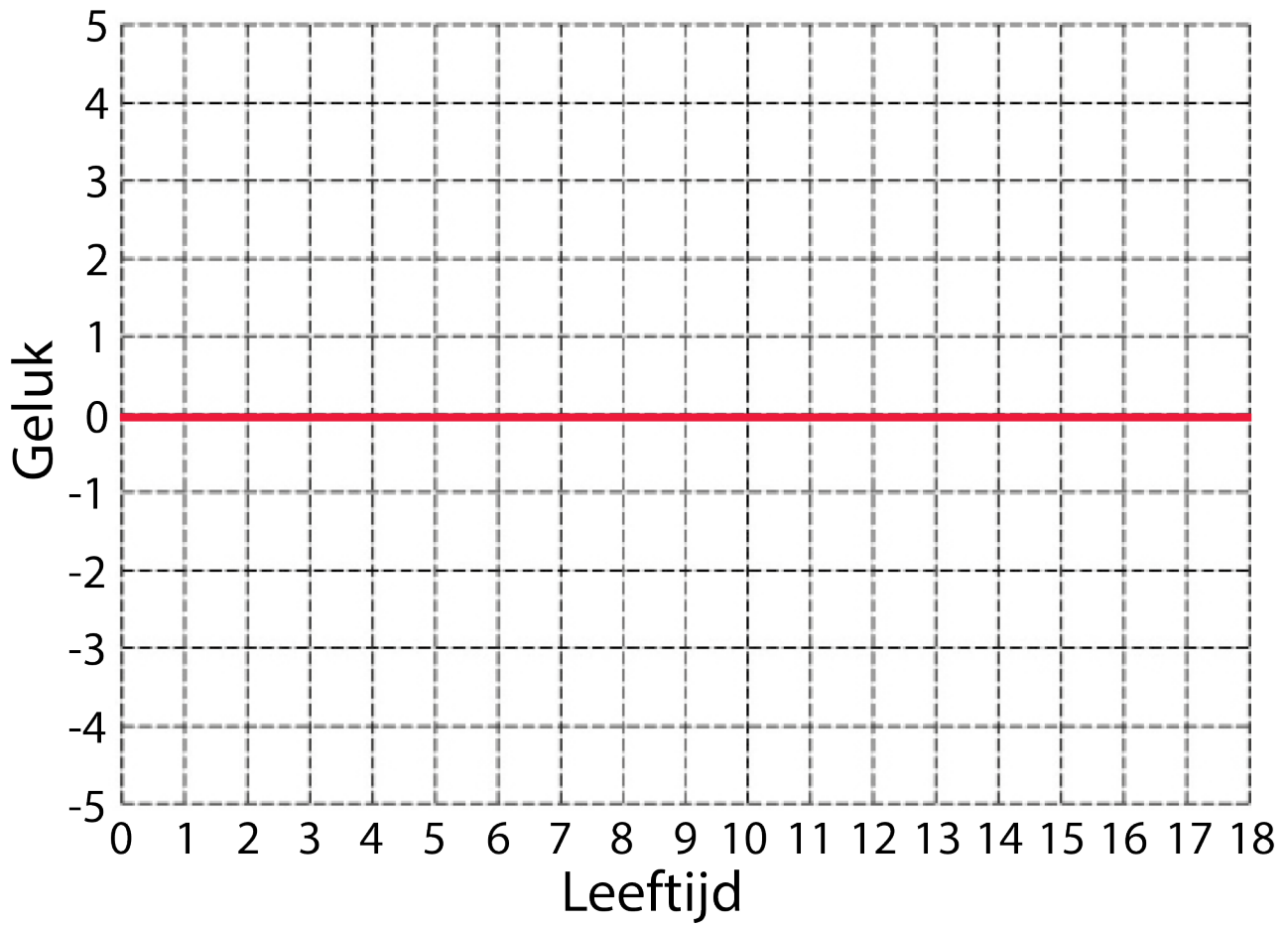
OPDRACHT 3

Op de volgende pagina zie je een levenslijn afgebeeld van jouw eigen leven. Op de horizontale lijn zijn de jaren (in leeftijd) weergegeven. Op de verticale lijn zie je -5 tot +5 staan: -5 staat voor helemaal niet gelukkig, +5 voor heel gelukkig.

Opdracht:

1. Bedenk 5 gebeurtenissen waarbij jij heel gelukkig was. Denk aan momenten zoals verjaardagen, diploma-uitreikingen of vakanties. Zet voor elk van deze geluksmomenten een stip op de levenslijn, op een schaal van 1 tot 5.
Tip: als je jonger bent dan 18, welke mooie gebeurtenissen verwacht je nog in de laatste jaren tot je 18e?
2. Noteer vervolgens op de levenslijn met een stip 5 gebeurtenissen waarbij jij heel verdrietig was, op een schaal van -1 tot -5. Verbind vervolgens alle 10 de stippen met elkaar door een lijn te trekken. Zo ontstaat er een levenslijn.
3. Leg onder de levenslijn per gebeurtenis kort uit waarom je wel (gebeurtenis 1 t/m 5) en niet (gebeurtenis 6 t/m 10) gelukkig was.
4. Wanneer je denkt aan één of meerdere gelukkige of verdrietige gebeurtenissen: zijn er ook speciale plekken waar je dan aan denkt of wel eens naartoe gaat om aan die gebeurtenissen te denken?

5. Kun je aan de hand van deze gebeurtenissen je leven indelen in een aantal levensfasen? Schrijf deze fasen op.

Opdracht 3 - Wel gelukkig:	Opdracht 3 - Niet gelukkig
Gebeurtenis 1	Gebeurtenis 6
Gebeurtenis 2	Gebeurtenis 7
Gebeurtenis 3	Gebeurtenis 8
Gebeurtenis 4	Gebeurtenis 9
Gebeurtenis 5	Gebeurtenis 10

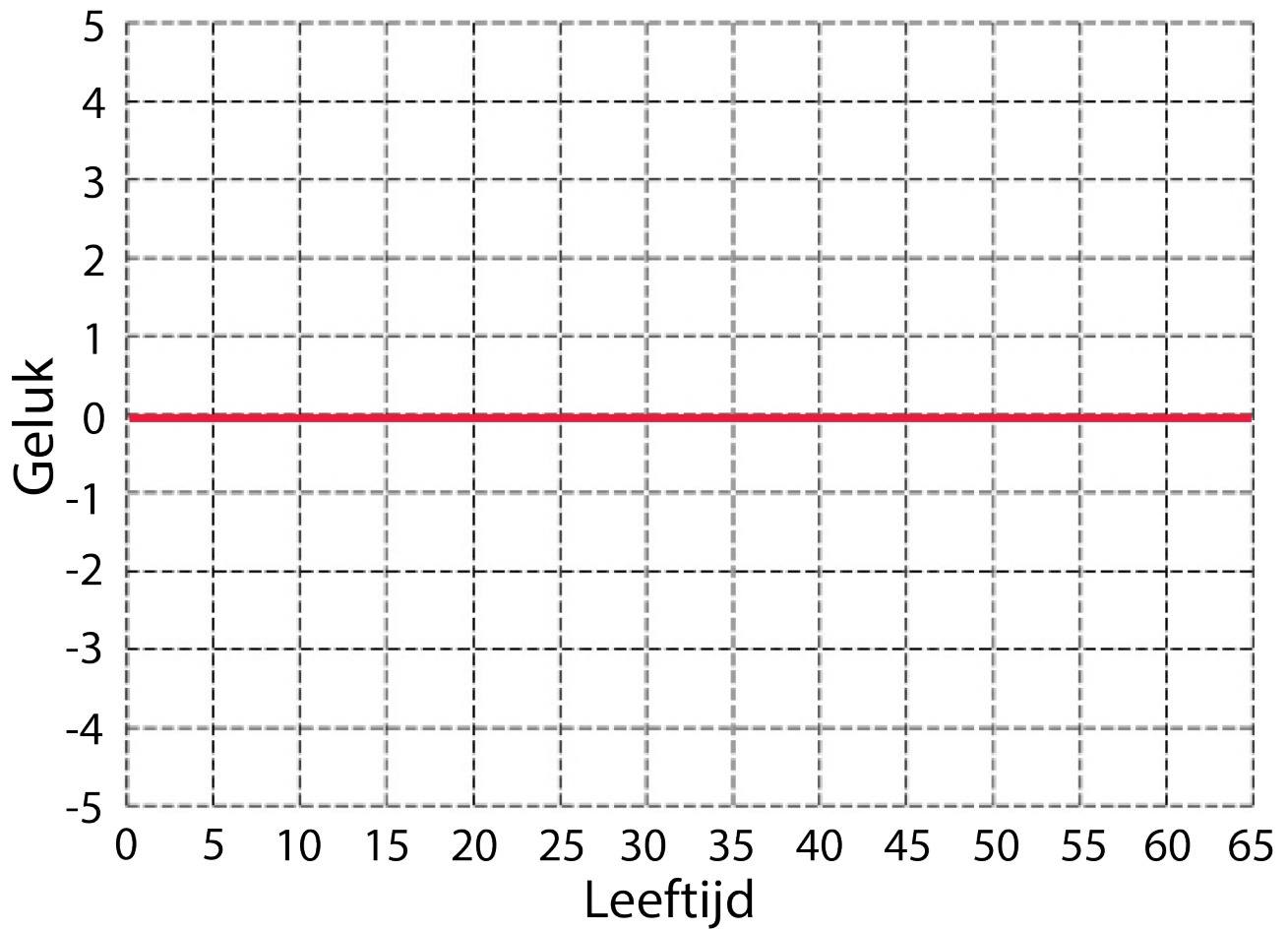
VOOR THUIS

Hieronder zie je nog een levenslijn afgebeeld. Vraag een familielid of hij/zij dezelfde opdracht ook wil maken.

1. Het familielid noteert op de levenslijn (van jaar 0 t/m 65) met een stip 5 gebeurtenissen waarbij hij/zij heel gelukkig was, op een schaal van 1 tot 5. Denk aan momenten zoals verjaardagen, diploma-uitreikingen, geboortes en vakanties.
Tip: als hij/zij jonger is dan 65, welke mooie gebeurtenissen verwacht hij/zij nog in de jaren tot de 65e verjaardag?
2. Het familielid noteert vervolgens op de levenslijn 5 gebeurtenissen waarbij hij/zij heel verdrietig was, op een schaal van -1 tot -5, en verbindt vervolgens alle 10 de stippen met elkaar. Zo ontstaat er een levenslijn.
3. Het familielid legt onder de levenslijn per gebeurtenis kort uit waarom hij/zij wel (gebeurtenis 1 t/m 5) en niet (gebeurtenis 6 t/m 10) gelukkig was.
4. Wanneer het familielid denkt aan een of meerdere gelukkige of verdrietige gebeurtenissen: zijn er ook speciale plekken waar hij/zij dan aan denkt of wel eens naartoe gaat om aan die gebeurtenissen te denken?

5. Zijn de gebeurtenissen keerpunten geweest in het leven van het familielid? Bespreek dit met elkaar.

6. Probeer samen, aan de hand van de levenslijn, zijn/haar leven in te delen in een aantal levensfasen. Schrijf deze fasen op.

Thuisopdracht 3 - Wel gelukkig:

Gebeurtenis 1

Gebeurtenis 2

Gebeurtenis 3

Gebeurtenis 4

Gebeurtenis 5

Thuisopdracht 3 - Niet gelukkig

Gebeurtenis 6

Gebeurtenis 7

Gebeurtenis 8

Gebeurtenis 9

Gebeurtenis 10

WERKBLAD 2

Religiewetenschapper Lisa de Lang heeft onder begeleiding van professor Marjo Buitelaar voor haar masterscriptie antropologisch onderzoek gedaan naar de betekenis van de hadj voor moslims. Daarvoor heeft ze een aantal moslims geïnterviewd aan de hand van een heel aantal vragen. Jullie krijgen in tweetallen een setje **blauwe** kaarten uit het onderzoek van Lisa, met daarop de interviewvragen (16 stuks).

OPDRACHT 1

1. Bestudeer de **blauwe** kaartjes met daarop interviewvragen (de nummering is willekeurig).
2. Kies vervolgens 4 vragen die voor het onderzoek van Lisa het meest relevant zullen zijn geweest. Leg deze vragen apart.

OPDRACHT 2

Ook professor Marjo Buitelaar doet onderzoek naar de hadj, en de betekenis van deze bedevaart voor moslims. Beantwoord tijdens het bekijken van het filmpje over haar onderzoek de onderstaande vragen:

1. Is de hadj altijd een hoogtepunt voor moslims? Noem een voorbeeld waaruit dit wel of niet blijkt.

2. Marjo noemt een aantal kenmerken van een antropologisch interview. Noem er drie.

3. Marjo is voor haar onderzoek op zoek naar persoonlijke verhalen van Moslims. Waarom is volgens Marjo antropologisch onderzoek wetenschappelijk?

4. Marjo noemt een aantal redenen waarom haar onderzoek relevant is. Welk belang heeft de maatschappij volgens jou bij dit onderzoek?

OPDRACHT 3

Pak opnieuw alle interviewvragen erbij (blauwe kaartjes). Daarnaast krijgen jullie in tweetallen ook een setje gele en groene kaartjes, met daarop categorieën en egodocumenten (opgetekende verhalen uit verschillende interviews). Je hebt nu de volgende setjes kaartjes:

- 16 kaartjes met interviewvragen (blauw)
- 4 kaartjes met categorieën (geel)
- 8 egodocumenten (groen)

Het is aan jullie om deze kaartjes te ordenen aan de hand van de volgende stappen:

1. Leg de 4 gele kaartjes met daarop de categorieën naast elkaar.
2. Leg nu onder elke categorie 4 blauwe kaartjes met daarop interviewvragen die horen bij deze categorie.
3. Leg de interviewvragen vervolgens op de juiste volgorde. Welke vraag zou jij eerst stellen in een interview? En welke daarna? Bespreek de volgorde met elkaar en maak vervolgens een foto van het eindresultaat van de kaartjes?
4. Pak vervolgens de 4 interviewvragen die horen bij de categorie *Hadj* (eigen ervaringen) en

leg deze interviewvragen naast elkaar.

5. Bestudeer de 8 groene kaartjes (egodocumenten). Dit zijn Hady-verhalen van moslims uit antropologische interviews die Lisa heeft gevoerd voor haar onderzoek.
6. Bij welke interviewvragen passen welke egodocumenten het beste? Leg onder elke interviewvraag de egodocumenten die het beste passen als antwoord op de interviewvraag.
7. Stel: je bent antropoloog en je hebt alle interviews gedaan en de gesprekken uitgetypt. Leg uit wat je vervolgens moet doen om deze gegevens te analyseren.

WERKBLAD 3

Inleiding

Een ritueel kun je omschrijven als een reeks van symbolische gedragingen/handelingen die in bepaalde situaties als noodzakelijk en betekenisvol wordt gezien. De verschillende stappen van een ritueel verlopen volgens een vaste volgorde. Religieuze rituelen verwijzen vaak naar goddelijke wezens of voorouders die de deelnemer vereert.

Een ritueel heeft meerdere of alle van de volgende **kenmerken**:

1. Er is sprake van herhaling (dagelijks, wekelijks, maandelijks, ...)
2. Het heeft een vaste vorm en structuur
3. Binnen het ritueel is er sprake van een vaste volgorde
4. Het gaat over/ verwijst naar een bijzondere/heilige/ongewone gebeurtenis
5. Het heeft iets krachtigs, iets bovennatuurlijks/ goddelijks

Er bestaan verschillende **categorieën van rituelen**:

1. Overgangsritueel (*rites of passage*): ritueel dat de overgang van de een naar de andere levensfase symboliseert
2. Versterkingsritueel (*rites of intensification*): ritueel om het groepsgevoel te versterken
3. Waarzeggerij/ helderziend (*rites of divination*): ritueel om informatie te krijgen of voorspellingen te doen door goden aan te roepen
4. Voorbereidingsritueel (*rites of preparation*): ritueel ter voorbereiding op een belangrijke gebeurtenis
5. Beschermingsritueel (*rites of protection*): ritueel om je te beschermen tegen (onbekend) kwaad en tegenspoed

OPDRACHT 1

Lees de bovenstaande tekst over rituelen. In welk(e) **categorie(ën)** vallen de rituelen van Rafael Nadal? Leg je antwoord uit.

OPDRACHT 2

Lees het artikel *De diverse stappen van het bedevaartritueel naar Mekka* geschreven door Marjo Buitelaar (zie volgende pagina). Beantwoord vervolgens de volgende vragen:

A. Hieronder zie je nogmaals de 5 kenmerken van een ritueel. Leg bij elk kenmerk uit hoe je dit terugziet bij de hadj aan de hand van een concreet voorbeeld uit het artikel.

1. Er is sprake van herhaling (dagelijks, wekelijks, maandelijks, ...)

2. Het heeft een vaste vorm en structuur

3. Binnen het ritueel is er sprake van een vaste volgorde

4. Het gaat over/ verwijst naar een bijzondere/heilige/ongewone gebeurtenis

5. Het heeft iets krachtigs, iets bovennatuurlijks/ goddelijks

B. De hadj bestaat zelf ook weer uit allerlei 'mini-rituelen'. Bestudeer het artikel nogmaals en onderstreep de verschillende rituelen waaruit de hadj bestaat (je kunt ten minste 10 rituelen vinden). Er is al een ritueel als antwoord gegeven.

C. Op de pagina's na het artikel van Marjo Buitelaar zie je 4 foto's die gemaakt zijn tijdens de hadj. Over welk mini-ritueel (voor de mini-rituelen: zie opdracht 2B) gaan de foto's? Beschrijf onder elke foto wat je ziet afgebeeld en om welk mini-ritueel het gaat.

De diverse stappen van het bedevaartritueel naar Mekka

Door: prof. dr. Marjo Buitelaar

De hadj, de bedevaart naar Mekka in de twaalfde maand van de islamitische kalender, is de vijfde van de 'zuilen' of rituele verplichtingen voor moslims.¹ Anders dan de overige vier, betreft de hadj een voorwaardelijke verplichting; als je onvoldoende financiële middelen hebt of niet gezond bent, of als je mensen die van jou afhankelijk zijn zonder bescherming zou moeten achterlaten, dan vervalt de verplichting.

Al voor de komst van de islam bezochten bedoeïenen (= Arabische woestijnbewoners) uit de wijde omgeving Mekka voor een jaarlijkse bedevaart. De profeet Mohammed heeft deze pre-islamitische pelgrimage geïslamiseerd. De diverse onderdelen waaruit de hadj sindsdien bestaat, zijn verbonden met verhalen over belangrijke rolmodellen uit de islamitische traditie. Zo is de Ka'ba, het kubusvormige gebouw op de binnenplaats van de Grote Moskee in Mekka, volgens de openbaring gebouwd door de profeet Abraham (Ibrahim), samen met zijn zoon Ismaël (Ishma'il). Op dezelfde plek zou eerder de profeet Adam al een heiligdom hebben opgericht. Vlak naast de Ka'ba bevindt zich de Maqam Ibrahim, een plek waar men in een steen een voetafdruk van Abraham kan zien. Verder is in een van de hoeken van de Ka'ba een zwarte steen ingemetseld. Volgens de overlevering stamt de steen uit de tijd van Adam, werd later door Abraham in de Ka'ba ingemetseld, en verkleurde in de loop van de tijd als gevolg van de zonden van mensen van wit naar zwart.

In navolging van de manier waarop de profeet Mohammed zijn laatste bedevaart naar Mekka volbracht, leggen pelgrims tijdens de hadj een tocht af langs verschillende plekken in en rond Mekka. Bij verschillende toegangswegen naar de stad bevinden zich faciliteiten waar zij een rituele wassing uitvoeren en de staat van ihram, consecratie (= soort spirituele gedaanteverwisseling), aannemen. Mannen hullen zich daartoe in de speciale hadj kleding. Die bestaat uit twee witte, ongenaaide doeken; een voor om de lendenen, de ander voor over de schouder. De kledingvoorschriften voor vrouwen zijn minder specifiek: zij dienen het lichaam verhullende kleding te dragen en het hoofd, maar niet het gezicht, te bedekken.

Eenmaal in staat van ihram vervolgen de pelgrims hun weg naar Mekka, waarbij ze veelvuldig de formule labayka Allah (Hier ben ik God, tot uw dienst) uitspreken. Bij aankomst in Mekka gaan ze bij voorkeur rechtstreeks naar de grote moskee om de Ka'ba, welke gezien wordt als God's huis op aarde, te begroeten. Daartoe verrichten ze de tawaf: een zeven keer herhaalde rondgang om de Ka'ba. Vervolgens voert men direct naast het moskeplein de sa'y uit: het heen-en weer rennen in de gang tussen de voormalige heuvels Safa en Marwa. Dit doet men ter nagedachtenis van Abraham's vrouw Hagar (Hajar) die volgens de overlevering door de woestijn doolde om water te zoeken voor haar dorstige baby Ismaël. Uiteindelijk wees de engel Gabriël (Jibril) haar de bron ZamZam. Volgens de geografie van de bedevaart bevindt de bron zich op het terrein van de Grote Moskee, waar de pelgrims Zamzamwater drinken. Net als Lourdeswater in rooms-katholieke kringen (Lourdes is een belangrijk bedevaartsoord voor katholieken), wordt Zamzamwater een

¹ De andere zijn het uitspreken van de geloofsgetuigenis (*shahada*), het gebed (*salat*), schenkingen aan armen (*zakat*), en het vasten (*sawm*).

heilzame (= genezende) kracht toegeschreven.

Tezamen vormen bovenstaande stappen de umra. Naar eigen believen kunnen pelgrims de umra meermaals uitvoeren tijdens hun verblijf in Mekka. De umra kan ook buiten het hadj-seizoen worden uitgevoerd. Het betreft dan een vrijwillige 'kleine' bedevaart, die evenwel niet de verplichting van de hadj vervangt. Vooral tijdens de ramadan worden er veel umra-reizen georganiseerd.

Pelgrims die de umra uitvoeren als onderdeel van de hadj, verlaten na voltooiing daarvan de stad Mekka en begeven zich naar de vlakte van Arafat. Volgens de overlevering vonden Adam en Eva elkaar daar terug nadat ze verdwaald waren na hun verdrijving uit het Paradijs. Bovendien zou op Jabal al-Rahma, een rots in de Arafat-vlakte, de profeet Mohammed tijdens zijn laatste bedevaart de gelovigen hebben toegesproken. Op de Arafat-vlakte brengen pelgrims de middag - bij voorkeur staande - door in gebed, en overdenken ze hun leven. Deze rite heet de wuquf. De wuquf wordt wel gezien als een soort generale repetitie voor de Dag des Oordeels, wanneer voor ieder mens de balans wordt opgemaakt van goede en slechte daden, en men naar het Paradijs dan wel het vuur wordt verwezen. Na zonsondergang trekken de pelgrims naar het plaatsje Muzdalifa. Daar brengen zij de nacht door in de open lucht en verzamelen zij steentjes waarmee zij de volgende dag in Mina de jamarat bekogelen, drie pilaren die de duivel symboliseren. De duivel zou geprobeerd hebben Abraham te verleiden Gods wil te negeren. Als afsluiting van het eigenlijke bedevaartritueel offert iedere pelgrim een ram. Dit ter nagedachtenis van Abrahams bereidheid God te gehoorzamen door zijn zoon Ismaël te offeren, en als dank voor Gods barmhartigheid, die op het laatste moment een ram stuurde om Ismaël's plaats op de offertafel in te nemen. Om de afsluiting van de bedevaart te markeren, laten pelgrims vervolgens hun hoofd kaalscheren of een lok haar afknippen. Daarna keren ze terug naar Mekka voor een laatste afscheidsrondgang om de Ka'ba. Na afloop brengen velen ook nog een bezoek aan de stad Medina, waar de profeet Mohammed begraven is.

Foto 1

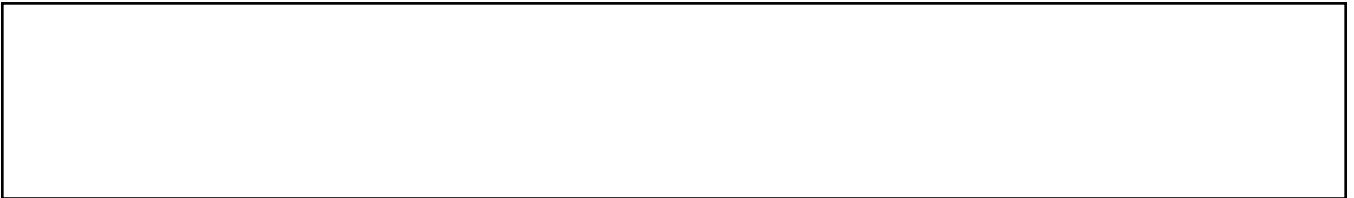

Foto 2

Foto 3

Foto 4

OPDRACHT 3

Bestudeer nog eens de 5 categorieën en de 5 kenmerken van rituelen (zie inleiding werkblad 3). Kies uit deze lijst van categorieën vervolgens 3 categorieën en beschrijf per categorie een eigen ritueel. Gebruik voor elk ritueel 3 kenmerken.

Het is belangrijk dat je deze opdracht **individueel** maakt, zonder te overleggen met je buurman/buurvrouw.

RITUEEL 1

Categorie: *overgangsritueel / versterkingsritueel / waarzeggerij / voorbereidingsritueel / beschermingsritueel* (omcirkel de juiste categorie)

Omschrijving ritueel:

Kenmerk 1:

Kenmerk 2:

Kenmerk 3:

RITUEEL 2

Categorie: *overgangsritueel / versterkingsritueel / waarzeggerij / voorbereidingsritueel / beschermingsritueel* (omcirkel de juiste categorie)

Omschrijving ritueel:

Kenmerk 1:

Kernmerk 2:

Kenmerk 3:

RITUEEL 3

Categorie: *overgangsritueel / versterkingsritueel / waarzeggerij / voorbereidingsritueel / beschermingsritueel* (omcirkel de juiste categorie)

Omschrijving ritueel:

Kenmerk 1:

Kernmerk 2:

Kenmerk 3:

BIJLAGE

BIJBEHORENDE KAARTJES

WERKBLAD 2

CATEGORIE

Persoonlijke achtergrond (algemeen)

CATEGORIE

Persoonlijke achtergrond (religieus)

CATEGORIE

Hadj (ervaringen uit jouw sociale omgeving)

CATEGORIE

Hadj (eigen ervaringen)

VRAAG 7

Wie ben je en waar kom je vandaan?

VRAAG 15

Wat zijn de belangrijkste activiteiten in jouw dagelijks leven?

VRAAG 5

Wat is belangrijk voor jou om een goed leven te leiden? Wat zijn belangrijke normen en waarden?

VRAAG 9

Wie zijn belangrijke personen in je persoonlijke leven, wat is je relatie met hen en wat maakt dat deze mensen belangrijk voor je zijn?

VRAAG 3

Ben je religieus opgevoed?

VRAAG 12

Zou jij jezelf op dit moment religieus noemen? Kun je dit toelichten?

VRAAG 1

Welke rol speelt religie in jouw leven?

VRAAG 14

Wat betekenen de vijf zuilen voor jou en hoe zie je dat terug in het dagelijkse leven?

VRAAG 4

Wanneer mag iemand deelnemen aan de hadj?

VRAAG 13

Hoe wordt er in jouw omgeving gedacht over de hadj?

VRAAG 16

Zijn er familieleden, naasten en/of kennissen van jou op hadj geweest? Wat herinner jij je daar nog van?

VRAAG 6

Hoe vertelden zij over hun ervaringen met de hadj? Wat kwam daarin het meest naar voren? (zoals: concrete hadj-plekken, contact met andere pelgrims, de massaliteit, buitengewone spirituele ervaringen)

VRAAG 10

Ben je zelf op hadj geweest naar Mekka? Hoe is het zo gekomen dat op een bepaald moment het besluit viel: nu ga ik?

VRAAG 8

Hoe heb jij je voorbereid op de hadj?

VRAAG 2

Hoe was het om in Mekka te zijn? Wat viel mee/tegen?

VRAAG 11

Wat heeft de hadj met je gedaan? Heb je het gevoel dat je door die ervaring veranderd bent? Zo ja, op wat voor manier? Hoe komt dat denk je?

EGODOCUMENT 1

Ja, de eerste keer als je erheen gaat dan verander je wel. Het doet veel met je. Je denkt “ik ben ergens geweest wat de droom van alle moslims is.” Nu zeg ik: ik ben iets wat de droom van elke moslim is, ik ben *hadjiya* (= moslim die de hadj heeft gedaan)! Dat was mijn droom.

EGODOCUMENT 2

Mijn vrouw heeft MS (= ongeneeslijke ziekte aan het zenuwstelsel). Wij stonden bij een taxi, na uren wandelen. Het was maar een paar kilometer maar ik had ook mijn moeder bij mij (...). We (...) stappen in en er komen drie hele jonge mannen aan, jonger dan ik, zij lachten een beetje met de chauffeur. Ik denk dat ze hem iets meer geld hadden aangeboden, en wij konden eruit! (...) dan staan de tranen wel in je ogen: “zoveel onrecht op die plek door mensen waarvan je dacht dat het broeders waren.” Dan is broederschap ver te zoeken hoor!

EGODOCUMENT 3

Het moet jouw tijd zijn. Op mijn tweeënvijftigste werd ik geroepen! (...) Dat vuur komt in één keer; “dit is het moment om te gaan, ik wacht geen minuut langer” zei ik tegen mijn vrouw. Dat was plotseling. (...) Ik voelde gewoon dat ik snel moest gaan.

EGODOCUMENT 4

Ik heb nu de gezondheid en het geld, het is *fard* (= verplicht). Ik kan het uitstellen, maar in de toekomst heb ik misschien geen tijd, geen geld, word ik ziek of ga ik dood. En dan heb ik het niet gedaan! Hoe moet ik dat uitleggen aan God?!

EGODOCUMENT 5

Als je op *Hadj* wilt moet je een jaar van te voren beginnen met sporten, echt waar! Je hebt dat nodig, want je gaat minimaal twee bergen op; de *Hira* en de *Nur*, dat is gewoon bergbeklimmen man! (...) Wat betreft de *tawáf* (= 7x om de Ka'ba lopen): als je dichtbij de *Kaba* staat dan is de afstand om de Ka'ba niet zo groot, maar het is zo druk! Op de bovenste verdieping is één ronde één kilometer, dat liepen wij twee á drie keer per dag. Daar moet je fysiek klaar voor zijn.

EGODOCUMENT 6

Kijk, je moet erg opletten want je mag niet meer roddelen (...) ja dat was heel erg moeilijk! [...] wij zijn met de vriendengroep gegaan en onderling ouwehoeren wij ook veel, weet je wel! Dus ja dat was best moeilijk voor ons. Mijn moeder zat naast een vrouw die alleen maar slechte dingen over haar schoondochter vertelde (gelach, ldl). En mijn moeder die luisterde gewoon mee, maar achteraf kwam zij er dus achter van "hey dit mocht helemaal niet want ik moet haar (= roddelende vrouw) er dan op attenderen dat ik in *ihram* (= spirituele reine staat ben en dat dat niet mag").

EGODOCUMENT 7

De meeste mensen zeggen: 'Het is niet te beschrijven,' en het is ook echt niet te beschrijven... Je voelt het pas als je erheen gaat... Dat is misschien wel hetzelfde als bij een voetbalwedstrijd. Je kan gewoon televisiekijken, maar pas als je in het stadion zit, voel je ook echt de sfeer.

EGODOCUMENT 8

Als je bij de *Masjid al-Harám* (= Grote Moskee met daarin de Ka'ba) naar buiten loopt, kun je bij de Burger King een hamburger eten en de Starbucks zit twintig meter verderop! (...) dat vind ik te opzichtig allemaal. Ik ben tegen! Datgene dat er allemaal omheen gebeurt; winkelcentra en luxe hotels, de koning die daar zijn eigen huis aan vast-heeft-geplakt, een grote toren die ze hebben gebouwd. (...) Dat soort vertoon, commercialisering eromheen dat is jammer en denk ik niet goed.

rijksuniversiteit
groningen

rug.nl/scholierenacademie